

Grundlagsutskottet

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2017

INLEDNING

Remiss

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2017 (B 16/2018 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- riksdagens justitieombudsman Petri Jääskeläinen, Riksdagens justitieombudsmans kansli
- biträdande justitieombudsman Pasi Pölönen, Riksdagens justitieombudsmans kansli
- biträdande justitieombudsman Maija Sakslin, Riksdagens justitieombudsmans kansli.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Berättelsen från riksdagens justitieombudsman innehåller inlägg av justitieombudsmannen och biträdande justitieombudsmännen, en allmän översikt över justitieombudsmannainstitutionen 2017 och avsnitt om de grundläggande fri- och rättigheterna och mänskliga rättigheterna och laglighetskontrollen enligt sakområde. Berättelsen ger en överskådlig bild av justitieombudsmannens verksamhet och problemen inom laglighetsövervakningen.

Justitieombudsmannens verksamhet i siffror

Under året inlämnades 6 256 klagomål, vilket är cirka 1 300 fler än 2016. Av dem avgjordes 6 094. Klagomålen över utkomststöd var ungefär 700 fler än året innan, men klagomålen ökade också inom andra ärendegrupper.

Av klagomålen och de egna initiativen resulterade 1 141 i åtgärder från justitieombudsmannen. Under året inspekterades 121 objekt, och det är något fler än året innan (115). Drygt hälften av inspektionerna var oanmälda, det vill säga överraskningsinspektioner.

I slutet av året fanns det inga anhängiga klagomål som var över ett år gamla. Det är en viktig utveckling att justitieombudsmannens kansli har kunnat nå målet för handläggningstiden trots att klagomålen har blivit fler, framhåller utskottet.

Betänkande GrUB 3/2018 rd

Utskottet går inte närmare in på enskilda avgöranden och ställningstaganden.

Laglighetskontrollen — arbetsfördelning och utveckling av samarbetet

Enligt grundlagen har Finland två högsta laglighetsövervakare, det vill säga riksdagens justitieombudsman och justitiekanslern i statsrådet, och de har samma behörighet. Bestämmelser om fördelningen av uppgifter mellan justitieombudsmannen och justitiekanslern får dock utfärdas genom vanlig lag, men ingenderas behörighet inom laglighetskontrollen får begränsas. Enligt lagen om fördelningen av åligganden mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman är justitiekanslern befriad från laglighetskontrollen bland annat i ärenden som gäller personer som berövats friheten. Justitiekanslern ska överföra sådana ärenden till justitieombudsmannen, om han eller hon inte av särskilda skäl anser det ändamålsenligt att själv avgöra dem.

Grundlagsutskottet har behandlat arbetsfördelningen och samarbetet mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman i sina betänkanden om justitiekanslerns och justitieombudsmannens berättelser för 2014—2016 (GrUB 2/2017 rd, GrUB 1/2017 rd, GrUB 3/2016 rd, GrUB 2/2016 rd, GrUB 8/2015 rd och GrUB 7/2015 rd). Utskottet hänvisar här till sitt utlåtande om statsrådets redogörelse om de mänskliga rättigheterna (GrUU 52/2014 rd) och sina synpunkter där på samarbetet och arbetsfördelningen mellan de som deltar i arbetet med att främja och övervaka de grundläggande och de mänskliga rättigheterna. Utskottet upprepar här med eftertryck sina ståndpunkter i utlåtandet. Utskottet ser det som mycket viktigt att det utreds hur arbetsfördelningen och samarbetet mellan justitieombudsmannen och justitiekanslern kan vidareutvecklas. Samtidigt påpekar utskottet att utredningen bör göras så snart som möjligt eftersom frågan varit uppe i utskottet redan flera gånger. De olika områdena inom laglighetskontrollen har visserligen långa traditioner som bör respekteras, men laglighetskontrollen måste samtidigt följa sin tid. En utveckling av systemet bör därför övervägas fördomsfritt.

Offentlighetsprincipen

I sitt inlägg behandlar justitieombudsman (JO) Jääskeläinen problem med att tillgodose och genomföra offentlighetsprincipen. Han går närmare in på den gällande lagstiftningen, dels tillämpningen, dels eventuella utvecklingsbehov.

Handlingar och upptagningar som innehas av myndigheterna är enligt 12 § 2 mom. i grundlagen offentliga, om inte offentligheten av tvingande skäl särskilt har begränsats genom lag. Var och en har rätt att ta del av offentliga handlingar och upptagningar. Offentlighetsprincipen konkretiseras av de allmänna bestämmelserna om offentlighet och sekretess för myndigheters handlingar i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (nedan kallad offentlighetslagen).

Vidare behandlar JO Jääskeläinen förhållandet mellan skyddet för personuppgifter och offentlighetsprincipen. Också grundlagsutskottet att särskilt lyft fram förhållandet mellan handlingars offentlighet och skyddet för privatliv och personuppgifter (se t.ex. GrUU 14/2018 rd, s. 8, och de utlåtanden som nämns där).

Jääskeläinen bedömer att myndigheterna sannolikt kommer att fokusera mer på dataskyddet i och med att EU:s allmänna dataskyddsförordning har trätt i kraft. Detta får inte dock inte avleda upp-

Betänkande GrUB 3/2018 rd

märksamheten från offentlighetsprincipen, inskräper JO. Vid behandlingen av den nationella lagstiftning som kompletterar den allmänna dataskyddsförordningen har utskottet framhållit att skyddet för privatlivet och personuppgifter inte har företräde framför andra grundläggande fri- och rättigheter (GrUU 14/2018 rd, s. 8). Analysen går ut på att samordna och mot varandra avväga två eller flera bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna (se t.ex. GrUU 54/2014 rd, s. 2/II, och GrUU 10/2014 rd, s. 4/I). Utskottet understryker att detta fortfarande spelar en viktig roll.

Vidare vill grundlagsutskottet lyfta fram den viktiga informationen i inlägget att justitieministeriet har för avsikt att utvärdera behovet av en översyn av offentlighetslagen.

Övervakning av myndighetstillsynen

I sitt inlägg behandlar biträdande justitieombudsman (BJO) Sakslin justitieombudsmannens övervakning av myndighetstillsynen och tillsynsmyndigheterna. Hon går närmare in på bland annat den högsta laglighetskontrollens förhållande till de särskilda ombudsmännen och justitieombudsmannens särskilda uppdrag.

Sakslin kommenterar också hur övervakningen är ordnad i lagstiftnings- och förvaltningsreformer som landskaps- och vårdreformen. Hon bedömer att övervakningen måste omstruktureras och arbetssätten ses över, när bland annat offentliga tjänster kommer att tillhandahållas av allt fler privata aktörer. Hon anser vidare att laglighetskontrollen de närmaste åren i allt större utsträckning måste inriktas på att övervaka att justitieombudsmannen har behöriga primära tillsynsorgan att övervaka.

Grundlagsutskottet anser synpunkterna vara viktiga och understryker vikten av att myndighetstillsynen är ordnad på behörigt sätt.

BJO Sakslin nämner också den föreslagna underrättelselagstiftningen och laglighetskontrollen av underrättelseverksamheten, som enligt lagförslaget ska vara placerad i en ny myndighet, underrättelseombudsmannen (se RP 199/2017 rd). Underrättelseombudsmannen kommer att övervakas av JO och ska årligen lämna en berättelse om sin verksamhet till JO. Justitieombudsmannens övervakning kan således betraktas som övervakning på samma sätt som vid hemligt inhämtande av information (s. 185–197 i berättelsen). Vad beträffar övervakningen av hemligt inhämtande av information behandlar JO bland annat behovet av motiverade yrkanden och beslut vid hemliga tvångsmedel och metoder för informationsinhämtning.

Justitieombudsmannens förslag till bättre lagstiftning

Biträdande justitieombudsman (BJO) Pölörens inlägg gäller JO:s förslag till förbättrad lagstiftning. I sitt uppdrag kan justitieombudsmannen göra statsrådet eller något annat organ som svarar för beredning av lagstiftning uppmärksam på brister som han eller hon observerat i bestämmelser eller föreskrifter och göra framställningar om hur de ska utvecklas och bristerna avhjälpas (11 § 2 mom. i lagen om riksdagens justitieombudsman).

Betänkande GrUB 3/2018 rd

Under året lade justitieombudsmannen fram tjugo förslag till lagstiftning och de avsåg femton olika frågor. Förslagen byggde antingen på ett klagomål eller på JO:s eget initiativ. Enligt berättelsen kan det handla om exempelvis att JO ser att det inte finns någon lagstiftning alls på området eller att lagstiftningen är alltför inexact.

Vanligen får JO:s lagstiftningsförslag ett gott mottagande, sägs det vidare i berättelsen. Effekterna av justitieombudsmannens verksamhet för att styra myndighetsverksamheten, utveckla rättsläget och främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är viktiga, understryker grundlagsutskottet (se också GrUB 2/2017 rd, s. 2). Det är dock beklagligt att utvecklingen enligt berättelsen går långsamt i en del frågor där det redan finns lagstiftningsförslag. Ett exempel som JO nämner är inskränkningarna i självbestämmanderätten inom äldreomsorgen. Det finns ingen lagstiftning på det området trots att JO lade fram ett förslag redan 2009.

Grundlagsutskottet välkomnar den nya bilagan i berättelsen, där det bland annat finns en förteckning över alla författningsförslag som lagts fram under året.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner ett ställningstagande med anledning av berättelse B 16/2018 rd.

Utskottets förslag till ställningstagande

Riksdagen har ingenting att anmärka med anledning av berättelsen.

Helsingfors 14.9.2018

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Annika Lapintie vänst
vice ordförande Tapani Tölli cent
medlem Anna-Maja Henriksson sv
medlem Ilkka Kantola sd
medlem Antti Kurvinen cent
medlem Mia Laiho saml
medlem Markus Lohi cent
medlem Leena Meri saf
medlem Ville Niinistö gröna
medlem Juha Rehula cent
medlem Matti Torvinen blå
ersättare Olli Immonen saf.

Betänkande GrUB 3/2018 rd

Sekreterare var

utskottsråd Liisa Vanhala.